

MUSLIMANI U BiH KLANJAJU MANJE I NE SMATRAJU DA JE VJERA VAŽNA U ŽIVOTU

Muslimanski svijet – Populacija i religioznost, CNS Sarajevo i BALMED Sarajevo, priredili: Azra Mulović i Hikmet Karčić, Sarajevo, 2013., str. 167

S obzirom da muslimani nemaju vlastite stručne demografske procjene i komparativna istraživanja religioznosti u muslimanskom svijetu, onda je potez na koji su se odlučili *Centar za napredne studije (CNS)* iz Sarajeva i *Centar za civilizacije Balkana (BALMED)* Istanbul-Sarajevo da bosanskohercegovačkoj javnosti predstave publikaciju sa četiri velika istraživanja koja je u periodu od 2009. do 2012. godine proveo *Istraživački centar Pew (Pew Research Center)* i njen *Forum za pitanje vjerskog i javnog života (Forum on Religion and Public Life)* iz Washingtona u svrhu dubljeg razumijevanja religije i društvenih odnosa (ovaj put muslimanske populacije u svijetu i predviđjeti promjene u toj populaciji do 2030. godine) pravo osvježenje za bosanskohercegovačku javnost. *Istraživački centar Pew* je nevladina, neprofitna organizacija eksperata koja prikuplja i analizira informacije, stavove i trendove koji oblikuju savremeni svijet a *Forum za pitanje vjerskog i javnog života* je projekt *Istraživačkog centra Pew*, pokrenut 2001. godine u svrhu dubljeg razumijevanja pitanja religije i društvenih odnosa koji djeluje kao ekspertna grupa i periodično objavljuje nepristrasne činjenice o različitim aspektima vjerskih i javnih poslova, bazirane na njihovim anketama, demografskim analizama i drugim istraživanjima trenutne distribucije i budućeg rasta značajnijih religijskih grupa. Publikacija *Muslimanski svijet – Populacija i religioznost*, koja se prezentira bosanskohercegovačkoj javnosti sadrži informacije iz četiri izvještaja-istraživanja ovoga *Foruma* u periodu od 2009. do 2013. godine: *Mapiranje globalne muslimanske populacije (oktobar 2009)*, *Budućnost globalne muslimanske populacije – projekcija za period 2010-2030 (januar 2011)*, *Muslimani svijeta: jedinstvo i raznolikost (avgust*

2012), *Muslimani svijeta: religija, politika i društvo (april 2013)*.

Publikacija se sastoji od četiri dijela i obiluje brojnim statističkim podacima iskazanim kroz tabele i grafikone. U prvom dijelu koji govori o budućnosti globalne muslimanske populacije uz podatke koji su dio mozaika globalnog portreta muslimanske populacije u svijetu te njihove regionalne rasprostranjenosti u pet zona čitamo podatke o glavnim i indirektnim faktorima koji utječu na rast muslimanske populacije. U tom kontekstu očekuje se da će u naredne dvije decenije muslimanska populacija u svijetu porasti za 35%, a prema procjenama *Foruma za religijska i javna pitanja* broj muslimana će se sa 1,6 milijardi, koliko ih je bilo 2010. godine, povećati na 2,2 milijardi do 2030. godine. Pretpostavlja se da će u tom periodu muslimanska populacija dvostruko brže rasti u odnosu na nemuslimansku, broj zemalja sa milion i više muslimana do 2030. godine povećat će se sa 72 na 79, a za očekivati je da će Pakistan preći Indoneziju, kao zemlju sa najvećom muslimanskom populacijom u svijetu. Projekcije pokazuju da će se do 2030. godine broj muslimana u SAD više nego udvostručiti sa 2,6 na 6,2 miliona i tako se izjednačiti sa današnjim brojem Jevreja i episkopalaca. Udio muslimanske populacije Evrope u naredne dvije decenije porast će za jednu trećinu, čime će broj muslimana u odnosu na ukupan broj stanovnika ove regije porasti sa 6% na 8%.

Drugi dio govori o jedinstvu i raznolikostima muslimanske populacije u svijetu kroz pripadnost ograncima i sektama, privrženost vjeri, temeljna vjerovanja, druga vjerovanja i prakse, granice vjerskog identiteta i granice vjerske prakse. Milijardu i 600 miliona muslimana širom svijeta jedinstveni su u vjerovanju u Boga i Poslanika Muhammeda, a vezuje ih i vjerska praksa poput posta u mjesecu ramazanu i davanje milostinje siromašnima. Međutim, u mnogim drugim aspektima vjere oni se uveliko razlikuju, počev od toga koliko ulogu religija ima u njihovom životu, preko shvatanja ko se smatra muslimanom, pa do pitanja šta je prihvatljivo a šta ne u islamu.

U trećem dijelu koji tretira odnos muslimanske populacije prema religiji, politici i društvu pronalazimo širok spektar tema iz sfere islamskog prava, nauke i popularne kulture, uloge žene u društvu te stavovima o religijskom

ekstremizmu i religijskim konfliktima u pojedinim zemljama.

Četvrti dio publikacije tretira muslimansku populaciju u Bosni i Hercegovini nudeći brojne rezultate istraživanja iz sfere temeljnog vjerovanja, vjerskog identiteta i vjerske prakse te bh. muslimane u sferi religije, politike i društva. Bosna i Hercegovina se nalazi u uzorku od 39 zemalja koje su bile u fokusu pažnje spomenutog *Foruma* za religijska pitanja i jedna je od četiri zemlje iz regije Južne i Istočne Evrope obuhvaćene istraživanjem: Albanija, Kosovo i Rusija. Prema Publikaciji *Muslimanski svijet – Populacija i religioznost*, koju predstavljamo, u BiH je 2009. godine živjelo 1.522.000 muslimana, što predstavlja 40% ukupne populacije Bosne i Hercegovine. Kada je riječ o različitim pokazateljima privrženosti vjeri poput važnosti vjere u svakodnevnom životu, obavljanja namaza, odlaska u džamiju i sl., procenat muslimanske populacije u BiH u odnosu na globalni prosjek je dvostruko pa i trostruko niži. U odnosu na regiju ovi rezultati su varijabilni. Procenat bh. muslimana koji vjeruju da je samo jedan Bog i da je Muhammed Njegov Poslanik je 96% i skoro je identičan globalnom prosjeku koji iznosi 97%. Međutim, svega 36% bh. ispitanika je odgovorilo da je vjera veoma važna u njihovom životu, 44% vjeru smatra donekle važnom, 16% ne toliko važnom a 2% smatra da uopće nije važna. Većina muslimana u BiH bar nekad klanja u godini namaz. Međutim, svih pet dnevnih namaza obavlja svega 14% ispitanika, barem jednom dnevno klanja 25% što je oko tri puta manje od procenta muslimana u svijetu koji bar jednom dnevno klanja (globalni prosjek je 76%). U odnosu na regiju, svih pet dnevnih namaza muslimani BiH klanjaju češće od muslimana Kosova i Albanije a rjeđe od ruskih muslimana koji u procentu od 30% obavljaju sve dnevne molitve. Svega 30% muslimana u BiH jednom sedmično ide u džamiju što je dvostruko manje od globalnog prosjeka a u džamiju nikada ne ide 10% ispitanika iz BiH. BiH je zemlja sa najmanjim procentom ispitanika koji ikada odlaze u džamiju među zemljama Južne i Istočne Evrope i Srednje Azije. Ramazanskog posta se pridržava 75% ispitanika a u Božije meleke vjeruje 50% muslimana u BiH što je znatno manje od svjetskog prosjeka (88%).

Publikacija *Muslimanski svijet – Populacija i religioznost* koja se u BiH

pojavi svega nekoliko mjeseci nakon što je štampana u SAD, koliko god u nekim krugovima dočekana s nepovjerenjem i sumnjom, istraživanje je koje razotkriva stvarnost današnjeg muslimanskog svijeta koja je daleko od idealne kakvom se često želi predstaviti. Rezultati ovog istraživanja mogli bi biti poticajni i za Sabor IZ u Bosni i Hercegovini, za njegove komisije te resorne službe i odgojno-obrazovne institucije. Istovremeno, istraživanja poput ovoga trebala bi biti poticajna za našu Zajednicu na putu konačnog otvaranja Istraživačkog instituta i centra u okviru svojih svakodnevnih aktivnosti koji će biti pouzdan korektor na putu donošenja važnih odluka za muslimane ovoga podneblja.

Zehra ALISPAHIĆ

MATO ZOVKIĆ, ISKUSTVO EKUMENSKIH I RELIGIJSKIH SUSRETA, KRŠĆANSKA SADAŠNJOST, ZAGREB, 2010.

Mato Zovkić je umirovljeni profesor Novog Zavjeta na Vrhbosanskoj teologiji u Sarajevu. Bogat spisateljski opus mu čine knjige i članci iz područja egzegeze Novog Zavjeta, saborske ekleziologije, ekumenizma i međureligijskog dijaloga. Kao savjetnik nadbiskupa Vinka Puljića za međureligijski dijalog, imnovan 1991. godine, bio je učesnik međureligijskih susreta u BiH, Italiji, Engleskoj i Njemačkoj.

Djelo *Iskustvo ekumenskih i religijskih susreta* je nesvakidašnje, samosvojno štivo u ovdašnjoj publicističkoj praksi i zaslužuje istinsku pažnju. Ono sadrži osobno životno iskustvo i historijsko svjedočenje jedne znamenite ličnosti unutar kršćansko-teološkog visokoobrazovnog vrha, obilujući zanimljivim autobiografskim kazivanjima, počevši od ranog djetinjstva pa do umirovljeničkih dana. Posvjedočena uvjerljivost ta kazivanja podiže na razinu dokumenata života, a za autobiografiju se, iako se doima kao svakodnevna i jednostavna, zna da je poseban spisateljski žanr koji mnogo

truda zahtijeva da bi se ostvario sklad između događaja, razmišljanja, stila i karaktera.

Knjiga je podijeljena na jedanaest poglavlja koja se granaju na potpoglavlja, a na kraju stoje *Pogovor* i *Kazalo imena*. Naslovi su predstavljeni kao uvodne misli koje autor razrađuje kroz kronološki i kontekstualno povezana poglavlja.

U prvom dijelu *Djetinjstvo u katoličkoj Tramošnici, između muslimanske Mionice i pravoslavne Branice* autor se prisjeća prvih susreta s muslimanima i pravoslavicima, tokom djetinjstva, putem kojih se upoznao s „drugacijim“ religijskim uvjerenjima, zahvaljujući kojima je naučio da drugi imaju pravo ostati drugacijim a ne biti posmatrani kao opasnost. „*Naše dječake roditelji su učili da na prelazu kroz to selo u Gradačac ne pozdravljamo nepoznate ljude s „Hvaljen Isus“ jer nisu naše vjere, da muslimankama koje hodaju s koprenom na glavi ne zavirujemo u lice...*“ (Zovkić, str. 13). S tim razdobljem života autor nas upoznaje koristeći živopisne primjere prožete slikama obitelji u kojoj je stekao prvotnu ljubav prema vjeri i teologiji. Duhovito i poučno tu govori o osobnom razumijevanju određenih vjerskih propisa iz položaja dječaka, naglašavajući da mu je to dobro koristilo tokom profesorskog poziva, kad je studentima držao predavanja o sličnim temama.

Susreti s pravoslavicima tijekom vojnog roka u Beogradu (1957. – 1959.) sljedeće je poglavlje, u kojem autor govori o nadasve ozbiljnom posmatranju drugih vjera, što se, naravno, podudaralo s procesom autorovog odrastanja i sazrijevanja. Šarolikost prizora s kojima se susretao, najvjestije je dočarana u ovom dijelu, gdje autor donosi rječite slike ulica i sokaka tadašnjeg Beograda, kamo je, nakon školovanja u Zagrebu i Đakovu, bio upućen na služenje vojnog roka. Zanimljivo je da je tokom vojnog roka uspio savladati engleski jezik, a to mu je kasnije mnogo pomoglo u daljnjem obrazovanju. Upoznao je život katolika u tom gradu, posjećivao samostane, a slobodno vrijeme je provodio u knjižnicama, što govori o ranoj želji za znanjem. Hvale vrijedno je to što s poštovanjem spominje ime svake osobe koja je ostavila i najmanji trag na njegovom životnom putu.

Sljedeće poglavlje nosi naziv *Dva profesora u Đakovu i četiri u Zagrebu učili nas dijaloški misliti*. Kako i sam naslov implicira, ovdje se govori o pro-

fesorima koji su savjetima i primjerom ostavili snažan utjecaj na autora i trajno odredili njegovo kretanje i interesovanja. U tom svjetlu navodimo riječi u kojima iznosi istinsku zahvalnost velikanima: „*Sa zahvalnošću se sjećam svojih ondašnjih profesora Tomislava Šagija, koji me je kao moderator vodio u pisanju disertacije, zatim Bonaventure Dude, koji me je kao doktoranta učio voljeti Sveto pismo i živu Crkvu, Vjekoslava Bajsića i Josipa Turčinovića, koji su me učili dijaloški razmišljati. Profesoru Šagiju sam zahvalan što me strpljivo, ali zahtijevno uvodio u duh i misao Drugog vatikanskog sabora, a profesoru Dudi što nas je kao doktorante poticao da s pažnjom pratimo radove jedni drugih te se i sam kasnije rado vao kada je vidio moj članak ili knjigu*“ (Zovkić, 58-59). Kao posebno koristan savjet mlađim generacijama studenata može služiti ukazivanje na važnost posjećivanja predavanja znamenitog bibličara i erudite, dr. fra Bonaventure Dude, iako na dodiplomskom studiju kod njega nije imao obavezne časove. Ta činjenica i sama za sebe mnogo govori o posebnim vrlinama i profesora i studenta, kao i o čvrstoj pedagoškoj povezanosti profesora s učenicima.

Četvrto poglavlje *Preslaganje vjere i znanja o Crkvi u vrijeme pisanja disertacije (1966.-1968)* govori o profesorima dr. Jakovu Benkoviću i Đuri Gračaninu, koji su se protivili reformskim nastojanjima Drugoga vatikanskog sabora. Dalje, spominje oduševljenost Rahnerovom teologijom, te prvi susret s talijanskim jezikom, jednim od mnogih koje govori i akademski se njima služi. Iskustvom življenja u samostanu kod sestara karmelićanki, završava ovo poglavlje.

U petom dijelu *Bibličari nekatolici – iskreni vjernici i ozbiljni proučavatelji riječi Božije* autor piše o Papinskom biblijskom institutu u Vatikanu, gdje je boravio kao kandidat za magisterij teologije na studiju Svetog pisma i egzegeze. Dok je učio hebrejski jezik radi lakšeg izučavanja Starog zavjeta, upoznao je mnoge Židove koje je izbliza doživio kao vjernike. Kao zanimljiv navodi primjer jevrejskoga bračnog para koji je otvorio nevladinu organizaciju za promoviranje povjerenja, pravde i mira između Židova i Arapa, smjelo upozoravajući na nasilje koje Izrael čini Palestincima. Eli Tauber, sarajevski Židov koji je za vrijeme rata bio u Izraelu, značajno je ime